

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ ԱԹՍԱԳԻՐ

Կրօնական, պատմական, բանասիրական և բարոյական աշխատություններ միասին սուրբ էջմիածնի:

Կրօնականին մէջ կը գրուին մեր եկեղեցական կարգաց և արարողութեանց վրայ տեղեկութիւններ. Կաթողիկոսաց գործեր. սուրբ Հարց գրուածներ, ազգային մատենագրաց կենսագրութիւններ, և ձեռագիր մատենից ծանօթութիւններ:

Պատմականին մէջ Հայաստանի նահանգաց, դաւառաց և քաղաքաց աշխարհագրական դիտելիք. վանօրէից և մենաստանաց ստորագրութիւններ. արձանագրութիւններ, որոց նշխարներն են որ թերութեամբ ժամանակ ժամանակ հրատարակուած են օրագրաց և ամսագրութից մէջ:

Բանասիրականը պիտի լինի Ազգիս վիճակին վրայ տեղեկութիւններ, ազգային դատաստանութեան վերաբերեալ յօդուածներ, նամականիք, նախնեաց ճառեր, ճ նապարհորդութիւններ, ոտանաւորներ, թարգմանութիւններ և այլն, իսկ:

Բարոյականը՝ Սուրբ Գրոց վճռական առաւանդութիւններ, ազգային յիշատակարանք, առակք, հանելուկք, ընդ որս և օրագրալուրք և այլ աչսպիսիք:

Բարարար տպագրուելու է ի տարարանի Աժողոպտ սուրբ Եջմիածնի նախաձեռնութեամբ և ընտիր տառերով և գեղեցիկ թղթով, առ այժմ ամոնոյ յամիս ութնամիս թերթով յայտարարութեան հրատարակուելէն երկու և միս ետքը:

Բարարար գրուելու է պարզ աշխարհաբար Հայաստանի Արեւանայ գաւառական լեզուով: Ազգիս եկե-

ղեցական կղերը առհասարակ ի հարկէ Ամսագրիս բաժանորդագրելու գրութէ կրօնական նշանակուած է նորագիրը երեք մանէթ, որք միայն տպագրութեան ծախքը հանելու համար որոշուած են և ոչ վատտակի ակնկալութեամբ:

Բաժանորդ գրուելու ցանկացող Ազգային կը հրաւիրուին իրենց ըստ տորագրութիւնը յանձնել վիճակաւոր Գեր. Առաջնորդաց և նոցա փոխաւորդացը, կանխիկ վճարելով Առաւարտայ տարեկան արժէքը, որք անգամք են միանգամայն և գործակալք Ամսագրիս:

Ս. Եջմիածնի. 1868. Սարգ:

ՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԹԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ուսումնական հաստատութիւններ և իւր ինքնին նշով լինել ի հրատարակ վաճառք իւրաց և ազգականաց բոտ մարմնաց: Գործ. հարկ. թ. 3:

Հայրենիք և հայրենասիրութիւն, Ազգ և ազգասիրութիւն՝ շատ ուրախ կան բառեր դարձած են մեր խորհրդածութեանց, խօսակցութեանց և գրուածոց մէջ: Եթէ բանաստայ վերջին քանի մի տարուան ազգային յիշատակարանները, ճառագրութիւնները, դրոշմաները, թատերական հատուածները, նամականիւն և միջեւանգամ աշակերտաց դպրոցական շարագրածները, ամեն տեղ հայրենասիրութիւն կը կարդաս, ամենու մէջ ազգասիրութիւն կը լսես (1): Այս մի դար

(1) Եթեպէս Հայրենասիրութեան և Ազգասիրութեան բառերու կարմու թեանը նշանակ մեկը կը նշանակե սեր առ հայրենի երկիրն և միւսն սեր առ Ազգն: Բայց որովհետեւ երկուսն ևս անխառնար իրարու տեղ

և իջ մի ժամանակ այնչափ չին կրկնը ուեր հայրենասիրութիւն և ազգա սիրութիւն բառերը, ինչպէս ներ կայ գարուս մէջ, և ոչ մի դար այն պէս ցուակցութեան և սիրոյ կա րօտ չէ եղած մեր Ղզը, ինչպէս ներ կայիս մէջ, խօսքը իրականութեան տեղ է բռներ, և ազգասիրութեան վե րայ խօսիլը՝ բուն ազգասիրութեան տեղ: Իայց՝ ազգասիրութիւնը իւր առանձին գծագիրն ունի և յատկա նիք, իւր առանձին լեզուն և յա տուէկ նշանաբանը, իւր կատարումն և իւր արդիւնքը: Հազարաւոր աղաղակ ներու մէջ հայրենասիրուէ բարբառն յայտնի է, և բխրաւոր գոջներու մէջ՝ նորա խորհրդանշանը ակներեւ: Նորա լեզուն՝ Արքատոսն է: և նորա պատկը՝ Լուսիք: արտաքուք ազգակցաց համար նշուիք եղբարց համար: Այս լեզուով խօսեր են բոլոր հայրենասէրները, այս պատկով պատկուեր են ամեն ճշմարիտ ազգասէրները: Այս է նոցա ուխտը.

« Լուսիք ինդրէի նշով լինել ի Վրիստոսէ վասն եղբարց իմաց և ազ ցականաց ըստ մարմնոյ »: Այս թող լի նի և մեր համար ուխտ և նշանաբան:

Հայրենասիրութեան զգացմունքը ամեն տեղ և ամեն ժամանակ բնական և նուիրական զգացմունք է բարոյ ուած: և նորա զոհը՝ Կոտուծոյ և մարդ կան հաճելի զոհ, Դատ մարդիկ այս սիրով վառուած՝ իրենց անձը զո հած են, և դարերը վկայած են որ հայրենասիրութիւնը ցնորք չէ և ոչ

գործ գրուած են և շատ անգամ միայն եպիստո րոթիւն բարով հակացում է և ազգասիրութիւն բառ ուի իմաստը, ուստի մենք ևս մեր գրութեան մէջ իւր արմէ չը դատեցնիք, այլ շատ տեղ երկուսն ևս հա ժանան իմաստով գործ գրինք: Մեր ազգային ա կիզման գրիչներն մէկը — Եղիշէ վարդապետը — հայրենասիրութիւն և ազգասիրութիւն բառ ե րու անց գործ գրած ունի: Սուրբ Լուսիք, ըստ ուր ում ազգ և հայրենիք սուրբ են հայրենասիր գրափ հաճար:

երեւակայութեան ճնունդ: այլ ցոյ մօտնք և ճառագայթ է այն նուիրական վառարանին, ուր՝ Երասխնասմութիւնը ամփոփած է մարդկային բոլոր բարի զգացմունքները: Այն տեղ, ուր է սէր գերդաստանի և սէր մարդկութեան, այն տեղ է նայնպէս և սէր Ղզի: Իզգա սիրութիւնը զի դմունք է ընտանեկան սիրոյն և մարդասիրութիւնն՝ զեղմունք ազգասիրութեան: Այս երեքն եւս իւր արմէ աղբերացած են և իրարու վը րայ ամրացած: Ընեն կանոնաւոր եւ զգայուն սրտերու մէջ սիրոյ ճառա գայթները կանոնաւոր կերպով ցողա ցած են թէ՛ Վերդաստանի, թէ՛ Ղզի և թէ՛ Վարդկութեան վրայ: Իայց՝ Կոտուած, որ մեր սիրտը և կարողու րթիւնը գիտէ, այնպէս ոտեղծած է զմեզ, որ ամեն բանի մէջ փորքէն դէպ ի մեծը գիմենք, մեր որդիքը սիրելով ու տանինք սիրել մեր ազգակիցները, և առ ցակիցները սիրելով՝ սիրենք զմարդիկ: Մեր ընտանիքը զարգայնենք մեր հայ րենեաց համար և մեր հայրենիքը հա նուր մարդկուն համարով չիք կր փափա քինք բարիք անենք մարդկուն մեր տաւ դանդով, հանձարով և ստացումաճքով: մատակարարութիւնը մեր հայրենիքէն եւ ազգէն սկսինք: վասն զի առանց ընտանեկան սիրոյ՝ հայրենասիրութիւն չըկայ, եւ ոչ առանց հայրենասիրու րթեան՝ մարդասիրութիւն: վասն զի ճշմարիտ զարոյց մարդասիրութեան՝ հայրենասիրութիւնն է, և զարոյց հայ րենասիրութեան՝ ոգին ընտանեաց: Լուսիք, ընտանեկան երջանկութեան համար ազգ կործանել, և կամ ազգա յին երջանկութեան համար՝ օտար ազգեր ոտնակոխ առնել, հրեշտական սկզբունք է այս, արտաքոյ բնական և աստուածային օրինաց: Երայն ևս մար դասէր ձեւանալով՝ ազգութիւն ար համարհել, և ազգասիրութեան էութ

Թիւնն ուրանալ՝ կրնանակէ ընտանի-
քը ջնջել, որ մեր որորանն ու գերեզ-
մանն է եւ միանգամայն հայրենասո-
րութեան խանձարուրը :

Այսպէս ահա, հայրենասիրութիւն,
որ ծնունդ է ընտանեկան սիրոյն եւ
ճնող հանուր մարդասիրութեան, շար-
ժառիթն է և մեր սրտի խորոց յազ-
ման և առարկայ ներկայ գրութեան :
Բայց յառաջ քան բացատրելն թէ ինչ
է հայրենասիրութիւն և ուխտ հայ-
րենասիրին, տեսնենք ամենէն առաջ
թէ ինչ է Հայրենիք և ինչ է Ազգ :

Հայրենիքն է մեր որորանը և գերեզ-
մանը, հայրենակիցներն են մեր մար-
միրը եւ արիւնը : Հայրենիքն է այն
հասարակաց մայրը, որոյ ծոցին մէջ ա-
մենք կը ծնանին եւ կը զարգանան :
Իսկ Ազգն է այն հասարակաց միու-
թիւնը, ուր իրարու հետ կը միանան
անհատները, օգուտները և շահերը,
և ամեն կեանքերէ կը կազմուի ընդ-
հանուր կեանք : Եր չըմբռնիր ան-
հատներու հետ, այլ կը յարատեւէ
անընդհատ : Այս ընդհանուր և յա-
րատեւ կեանքն է միայն, որ կարող է
անսպառելի բարութեանց աղբիւր լի-
նել, յառաջող իմութեան սկզբունք,
զարգացման ոյժ ու պահպանութիւն
և ազգային մարմնոց ապահովութիւն
ու երջանկութիւն :

Այս է հայրենեաց և ազգի հա-
մառօտ գծապիւրը, մոքի տուած բա-
ցատրութեանը նայելով : Բայց միթէ
հայրենասէր սրտի համար ազգ և հայ-
րենիք մեկնութիւն ունին և ռահման.
— ոչ բնաւ : Ա՛նք գիտենք որ հայրե-
նիքէն ընդարձակ ծովերով և ջրմա-
քով բաժանուած հայրենասիրի հա-
մար, կարծես թէ, կենդանութեան
կազմութիւն տարբեր փոփոխուած են,
ոչ նորա լեզուն նոյն լեզուն է, ոչ
միաբը՝ նայն, միտքը, և ոչ սիրտը՝ նոյն

սիրտը : Ա՛նք գիտենք որ մենք կրտի-
րենք հայրենիքը, ինչպէս մեր կեանքը,
և կրտիրենք ճատ բնականորէն, ինչպէս
կը շնչենք օդը : Ա՛նք գիտենք որ աչ-
գի վիշտը մեզ կը վշտացնէ և բարեբա-
տութիւնը մեզ կ'ուրախացնէ : Ա՛նք
գիտենք որ հայրենասէրները ուրա-
խութեամբ կը մեռանին Հայրենեաց
և Ազգի համար : Բայց հայրենեաց
գեղեցկութիւնն է արդեօք և ազգի եր-
ջանկութիւնը, զոր մենք կը սիրենք : —
ոչ ամենեւին : Այսն զի որքան ամա-
լի է հայրենիքը և հայրենակցաց վի-
ճակը թշուառ, այնքան աւելի զգալի
են հայրենասէր սրտին և այնքան աւելի
սիրելի : Ուրեմն բուն իսկ հայրենիքն
ու ազգն են, որ կը գրաւեն մեր սիր-
տը, և ոչ թէ նոցա շքեղութիւնը և
փայլելիութիւնը : Բայց թէ ինչու կրտի-
րենք հայրենիքը, և ինչու սիրով կը մե-
ռանիմք ազգի համար : — Հայրենասէր
օրտերու մէջ պէտք է որոնել այս
հարցման պատասխանը, վասն զի միտ-
քը պատասխան չունի այս մասին : Ին-
չու (Յակոբ և Յովսէփ նահապետե-
րը մահուան ժամանակ կ'երգուեցնեն
իրենց որդիքը՝ օտար հողէ հանել իրենց
ոսկերքը և տանել թաղել հայրենեաց
մէջ, իրենց հարց հետ : Ինչու ասու-
ուածախօսն Սոլեմս կենաց դպրու-
թենէն ջնջուիլ կը խնդրէ իր ազգի
համար, և ինչու Պօղոս կը փափաքի և
կ'ուխտէ նզով լինիլ ի Բերսաբոսէ վա-
սըն եղբարց և աղբականոց : Ի՞նչ
միտք և ի՞նչ հանձար կայող է մեկնել և
համոզել մեզ, բայց հայրենասէր սիրտը
կը խանդաղատի և կը զգայ, որ արդա-
րեւ հայրենիքը քույր է նաեւ ոսկե-
րաց համար և այնչափ մեծ է ազգն,
որ մարդ ուրախութեամբ կը փափաքի
նզով լինիլ նորա վառաց, բարօրու-
թեան և կատարելութեան համար,
Ուրեմն, այն սէրը, որ կը վառի մար-

դո՞ւնք տրոխ մէջ իւր հայրենեաց և աղ-
գի համար, այն սէրը բնական սէր է.
բայց ի հարկէ դատարարական թիւնը և
կրթութիւնը մեծ ազդեցութիւն ու-
նին նոյն սիրոյ դարգացման և անձեռա-
թեան համար: Այժմ մարդու սրտի
մէջ բնականօրէն մի ձգտումն կայ իւր
հայրենական և ծննդական երկրի հա-
մար, և մի համակրութիւն իւր աղ-
ջակցաց և հայրենակցաց համար: Բայց
զգայուն և կիրթ սրտերու մէջ այս
ձգտումն ու համակրութիւնը սրբ-
բուան զտուած են և նուիրականութե-
հասած: Հայրենասիրութեան հուրը
մարտը հոգնեցու մէջ սրբազան հուր
է և ազնիւ հուր, որոյ արտաքին երե-
ւոյթները մեզ յայտնի են, բայց ներ-
քին ջերմութիւնը, այն սքանչելի ե-
լիքարականութիւնը, որոյ հաղորդակ-
ցութիւնը սրտի և արեան մէջ է,
մեզ համար խանձկնելի է: Օտարա-
ցիւր օտարութեան մէջ, մեծացիր փա-
թամութեան մէջ, հեռի հայրենիքէ,
հեռի հայրենակիցներէ, բայց ունեցիր
սիրտ, ունեցիր կրթութիւն, և մի օր
անշուշտ սիրադ պիտի թռթռայ, աչ-
քերդ պիտի սլուորին արտասուներով,
և հոգիդ պիտի մնէ զքեզ հայրենիք
օրոնել, ազգակիցներ խնդրել, ճոխ
ապարանքներէ խուսափել և զեղարք
չընել: «Անկաւ ի սիրտ նորա, կ'ասէ
Ս. Գրքը: Սովսիս համար, չընլ զեզ-
բարքը զորդովքն խարայէի: Իողաւ
Սովսէս Փարաւոնի արքայական պա-
լատը, թագաւորական գերդաստանի
որդեգրութիւնը և ցանկացաւ իւր
բեռնակիր եղբարց հիւղերուն այցե-
լութիւն առնել, նոցա մէջ չընլ, նո-
ցա հետ ապրիլ և նոցա հետ մեռնիլ.
կամիք ասել, ջերմ սիրով սկսաւ սիրել
իւր արեւակիցները: Ասան զի, սիրել
կը նշանակէ ապրիլ, միայն անձը սիրել
կը նշանակէ անձի համար ապրիլ. մի-

այն ընտանիք սիրել կը նշանակէ ըն-
տանեաց համար ապրիլ, և աղք սիրել
կը նշանակէ ազգի համար ապրիլ: Աղ-
գի սիրտը կը բաբախի ազգասիրի սրտի
վրայ, և իւր սիրտը ազգի սրտի վրայ:
Ազգասէրը կը շնէ այն շունչը, ինչ
որ կը շնէն հայրենակիցքը. վստն զի
մի աներեւոյթ շունչ կայ, որ մէկէն
կ'անցնի միւսին: Այս սիրային առերեւ-
առութեան մէջ, այս համակցու-
թեան մէջ հայրենասէրը անձնաւա-
րութիւն չունի, նորա ցաւը և միւր
թարութիւնը ազգի մէջ է: Այս աղ-
գի հետ կը հիւանդանայ, ազգի հետ
կը տառապի, և ազգի հետ կը միմիծա-
քի: Այս արտի խորոց մէջ ձայն մի
կայ, որ միշտ կ'աղաղակէ. «Ա՛հ, ի
ձենջ հիւանդանայ և ես ոչ հիւանդա-
նամ: Այս սեպհականութիւն չունի,
վստն զի նորա սիրտը, բազուկները
սքնութիւնը, վստաւը, հարստու-
թիւնը, կեանքը և աղօթքը, բոլորը ազ-
գի համար են: Այս միմէ այս միայն:
Այ, ոչ, ազգի ցաւն զգալ, ազգի հետ
վշտանալ և ազգի հետ ուրախանալ,
այս հայրենասիրութեան զիւրին աս-
պարէզն է: Այս աւելի գերազայնը,
սուելի սքանչելին, աւելի ծանրն և փա-
փաքելին, այսինքն ազգի դառնու-
թեան բաժակը խմել, որ ազգի քիմ
քը քաղցրանայ. ազգի յանցանքը ու
պաշտարել և նորա մեղաց համար մեռ-
նիլ, որ ազգը ներողութեան արժա-
նանայ, ազգի համար ջնջուիլ յերկրէ
և երկնքէ, որ ազգը երկիր և երկնք
ունենայ. ազգի համար նոյով ընիլ,
որ ազգը օրհնութեան արժանանայ:
Այս սեղ է ահա հայրենասիրութեան
նուիրական կատարը, այս տեղ է հա-
րենասիրի ուխտը, և այս էր օր պայ-
ման կը դնէր Սովսէս և կը պաղատէր
«Այլաւմ գրեզ, Տէր, եթէ թողու-
զնդս ժողովդեան, թող ապտ թի-

ու՛ ջնջեալս զիս ի գալիսութենէ քուսմէ,
 յոր գրեցեր ո՛ր (Եւ. ԼԲ. 22.) Լ՛յս
 ցաւով և հեծութեամբ կ'աւազէր Պա-
 զոս, «Աւազէր ինդրէի նշով լինիլ
 ի Քրիստոսէ վասն ազգականաց իմաց և
 եղբարցոյ Լ՛յսպէս կը փափաքէր և Նրե-
 միաս, որ իւր գլուխը ծով դառնայ և
 աչքերը արտասուաց աղբիւր՝ իւր ազ-
 գի փոխարէն լալու, «Ս' ասոր զգը-
 լուիս իմ ջուր, և զաչս իմ յաղբիւրս
 արտասուաց, զի նստէի և լայի զմզմ
 ժողովրդեան իմոյ ո՛ր Լ՛յս է հայրենա-
 սէրներու ուխտը, այսպէս ուխտած
 են հին և նոր Թաւրի աննման պատ-
 գաւմաստները, Լ՛յս լեզուով խօսած
 են մարդկային ազգի պատմագրու-
 թեան մէջ եղած բոլոր ճշմարիտ ժո-
 ղովորածներն իւր, աղգասէրները և
 մարգասէրները, Չափազանց սիրող-
 ները չափազանց վեպեր կրած են, ու
 մանք նշովուած ու մառնուած են, ու
 մանք տանջուած և չարչարուած են, և
 շատերը իրենց կեանքը ուրիշներու
 կենաց համար զոհած են: Արքայ անի-
 ծից և նախատանայ խաչի վրայ բարձ-
 րացուց այն երկնային Սարգաւելը,
 որոյ սիրտը բոլոր մարգկութեան սրը-
 տի վրայ էր, և բովանդակ մարդկու-
 թեան սիրտը՝ իւր սրտին վրայ, այն
 սրտին վրայ, որով հիւանդ ապեւրը
 կ'ողեւորին և կը կենդանանան և ճշն-
 շեալ ժողովուրդները կ'ազատին և կը
 զօրանան: Նրանի ժողովրդին, որ չը-
 հեռանար այս փրկարար սրտէն: Լ՛յս
 անբուժելի թշուառութիւն չունե-
 նար երբէք, և ոչ մշանջնաւոր գե-
 րութիւն: Արքայ գառապարտեց ան-
 նման հայրենասեր Սովետը չքմանել
 Լ՛եւտեաց երկիրը, «Հանգիման տես-
 ցես զերկիրն, և անգր մի մտանիցես ո՛ր
 Արքայ գառապարտեց Պողոսը իւր հայ-
 րենի յուսոյ համար ծանր շղթաներ
 կրել: «Ս' ասն յուսոյն խորայնի կամ

ի շղթայս ո՛ր (Գործ. ԻԷ. 20): Արքայ
 ճանչորհիլին և սուրբն Գրիգոր խոր
 խորաւուն իջաւ, և Տրդատ ու Ներսէս
 դառնութեան թիւնայլց բաժակը
 քամեցին, իսկ սուրբ Սարգանաք և
 Իւսնդեանք իրենց անձը զոհե-
 ցին, վասն զի ճշմարիտ սէրը առանց
 զոհի չէ: Երգարեւ հայրենասիրու-
 թիւնը այնչափ բնական է, որ մենք
 հեթանոսական դարուց օրինակներ
 եւս կարող ենք յառաջ բերել, ինչ-
 պէս են Կողորմ (Ա), Դեցիլու (Ա) և
 Եւսլը, բայց ըզձալն է մեզ մանա-
 լանդ այն հայրենասիրութիւնը, որոյ
 երկրաւոր մասունքները զոտւած են
 երկնային սիրով, որոյ առարկան է
 մանաւանդ ազգի բարոյական կենդա-
 նութիւնը, կատարելութիւնը և լու-
 սաւորութիւնը, և որոյ հիմնաքարն է
 Քրիստոնէութեան ազատարար եւ
 անյաղթ ոգին: Լ՛յս տեսակ հայրե-
 նասիրութիւնն է որ կը խորտակէ ժո-
 ղովորեան շղթաները և հայրենիքը
 կաղատէ ապականութենէ: Թող հա-
 մայմբին ընտանիքներ, թող գումա-
 րին ժողովուրդներ, և թող շինուին
 քաղաքներ, այս ամենը մեղուի և մըր-
 ջունի աշխատանք է: Եւսլը թող իրա-

(1) Արքայ վերին թաղարար Աթենացոյ: Սո-
 թաղարարելով 1160—1162 թուականին նախ քան
 զՔրիստոս, երբ Աթենայից և Դորիայից խորաւ-
 րէի կը պատերազմէին, պատգամաբօսեն լսեց որ
 այն կողմ յաղթող պիտի գտնուի, որոյ թագաւորը
 զոհուի: Ապառնութեանը զոհեց սա իւր անձը իւր
 ազգի համար և Աթենայից յաղթող հանգիստանա-
 թիւնը, որ Աթենայից արժան չը համարեցին ուրիշ
 մէկը նորոս տեղ թագաւոր դնել, և այսպէս վերա-
 ցուցին իրենց թագաւորութիւնը:

(2) Դեմոսթենէս երբ հիւպատոս Զուովմեցեոյ
 (343 տարի Քրիստոսէն առաջ) որ ազատեց Կու-
 նդիստ Կարտ Սամիայեցոյ պատերազմին մէջ, իսկ
 երկու տարին յետոյ Լաթիսայեցոյ գեմ ունեցած
 պատերազմին մէջ իւր անձը զոհեց որ յաղթութիւն
 պարգեւէ Զուովմեցեոյ: Անվհեր վաղեց գեղով
 թշնամեաց բանակը և սպանուեցաւ, որով և Զե-
 ուովմեցեոյ թագաւորը գտան:

առնելը հաստատուելի, արգարութիւնը
թագաւորէ, լուսաւորութիւնը ծա-
ռալի. — ահա մարդու աշխատանք, ա-
հա ձգմարիտ հայրենասիրի բաղձանք :
Վասնզե, այս վեմամական դաշտախարը կը
ծնանի մարդկութեան համար՝ Պղա-
սան, Սկրաս, Վալիլէ և Վեփան,
իսկ վայրենութիւնը և արտապետու-
թեան ահռելի կիրքը կը ծնանի Չին-
գիսխաններ և Վենկթեմաւորներ : Վա-
պին զի, ինչպէս կատարեալ մարդը՝ նոյն-
պէս և կատարեալ հայրենասէրը լու-
սաւորութեան քաղաքին սէտք է որ
երեւին :

Ղշմարիտ հայրենասէրները և ժողո-
վորդասէրները իրենց ազատութիւնը
մատնած են և կեանքը զոհած, որ
սէս զի ազգը և ժողովուրդը կեանք և
սնունդ ունենայ արգարութեամբ և
ազատութեամբ, վասն զի, արգարու-
թիւնը ժողովրդի հունձն է և հայր-
իսկ ազատութիւնը՝ նորա հարստու-
թիւնը, հանգստութիւնը և փառքը :
Վասն զի, կեանքն ուտել խմել չէ, այլ
բանական կատարելութիւնը, առանց
որոյ չկայ մարդկութիւն, չըկայ և ազ-
գութիւն : Վթէ կեանքը զոհելը դիւ-
րին է ազգասիրի համար, կարծիք չը-
կայ որ իւր գոյքը զոհելը ազգի օգտի
համար՝ եւս ուտաւել դիւրին է :

Հայրենասէրները շատ անգամ ա-
պերախտութե հանդիպած են իրենց
սիրած ազգի կողմէն և կը հանդիպին.
բայց ոչ ապերախտութեան վրէժխն-
դիր են ; ոչ արտունջներէ կը փռանան
և ոչ բանտէ և կախաղանէ կը դարհու-
րին : Սովէս կենաց գարտութենէն
կը խնդրէ ջնջուիլ այն ժողովրդի հա-
մար, որ անթիւ ապերախտութիւն
ներ և թշնամանքներ յարոյցն րա գէմ,
նախատեց, յանդիմանեց և դառնա-
ցոյց : Պօղոս կը խնդրէ նըով լինիլ
այն ազգի որդւոյ համար, « Որք նը

զովք նզովեցին զանձինս, ոչ աւտել
և ոչ ըմպել, մինչև սպանցեն զՊօղոս »
(Գործ . ԻԳ . 14) : Հատ հայրենասէր-
ներ գերեզման անգամ՝ չունին այն
հայրենեաց մէջ, զոր կը սիրեն և որոյ
համար իրենց անձը կը զոհեն. « Վա-
ոչ որ գիտաց զգերեզման նորա (Սով-
սիս) մինչեւ ցայսօր » (Օրին . ԼԴ) :
Հասերու անունն անգամ քերել ջա-
նացած են այն ազգի մէջէն, որոյ սե-
րոյ համար խնդրած են նզով լինիլ .
« Վարձ ի մէնջ, բարձ ի մէնջ, բարձ
դգա » (Գործ . ԻԱ . 36) : Ժողովուրդը
շատ անգամ մղած, մերժած և հեռա-
ցուցած է այն աննման հոգիները, որոնք
անբաւ կապով կապուած են եղեր ժո-
ղովրդի հետ, և չէ կամեցեր նուիրա-
կան հայրենիքէն մի բուռն հող ան-
գամ տալ նոցա՝ թաղուելու համար :

Հայրենասէրները հայրենիքը սիրեր
են նոյն իսկ հայրենակցոց համար, և
ազգը սիրեր են նոյն իսկ ազգի հա-
մար, իսկ իրենց բաժինն եղեր է նը-
զովք և ապերախտութիւն, զոր, ա-
ռանց նեղանալու, սիրով խնդրեր և
ընդունէր են : Վյա է ահա ոչ միայն
ժողովրդասէրներու և ազգասէրներու
վարձը, այլ և մարդկային ազգի ամեն
նշանաւոր բարերարներու : Սինչև որ
նոքա չեն նզովուեր և չեն զոհուեր
բանտի մէջ, պատերազմի մէջ, կախա-
ղանի վրայ, խաբուկի վրայ, նոցա սէրը
իւր լուծթեանը չէ հասեր : Վասն զի
նոքա այն նուիրական շիշն են, որոնք
մինչև չը բեկուեր, բովանդակ անու-
շահաստութիւնը չը ծաւալիր ժողովրդ-
դի վրայ, ազգի վրայ և մարդկութեան
վրայ : Վարդկութիւնը շատ անգամ
արձաններ կը կանգնէ այն անձանց
համար, որոնք ժողովուրդը կը մո-
թեն, և ընդհակառակն՝ կախաղան կը
պատրաստէ այն անձանց՝ համար, ո-
րոնք ժողովուրդի սիրով կը տալորին : Հատ

ուշ միայն ժողովուրդը կըզգայ և կ'աբա
տասուէ իւր խելական բարերարներու
համար ։ և այս է ժողովրդասէրներու
կամ ազգասէրներու անեղծ փառքը և
անմահ յայլթանակը ։ Սակայն , պիտի
խոստովանինք որ ապերախսութիւնը
ամեն ժամանակ ուղղակի ժողովրդէն
չը բղինէր ազգասէրներու դէմ , այլ
տեսակ մի անձնագրաւոր , չարակամ և
փայրենամիտ անձերէ , որոնք երբեմն
իբրեւ ժամատախտ կը վարակեն ժողո
վրդի սիրտը , միտքը եւ իր բարե
բարներու դէմ կը գրգռեն ։ Այս ան
տակ անձինքը միութեան բաժանարար
նէր են ։ Վասն զի մարդը միացած է
ընտանեաց հետ , ազգի հետ և մարդ
կութեան հետ ։ Վիտութեան մէջ է
ամբուլթիւնը , զոր գերութեան և ըս
տիկութեան երկաթները կարող չեն
խորտակել ։ միաբանութեան մէջ է
նայնպէս փոխադարձ օժանդակութիւ
նը և կենսութեան Հետեւապէս միացածը
բաժանել կը նշանակէ սատանայի գործ
գործել իսկ միացածը հալածել , հա
րջատահարել և մահացնել , ինչ անուն
կարէ ունենալ այս սարսափելի գործու
թութիւնը ։ Սակայն , զգայուն որտեքը
հեծութեամբ կը տեսնեն շատ անպամ ,
որ եղբայր եղբոր , ազգ ազգի շղթա
ներ , դարբնած ունի . կը տեսնեն փո
խանակ օգնականութեան՝ որդապիղծ
հարստահարութիւն , և փոխանակ Քը
րիստոսի քաղցր և մարգասէր պատկե
թին կայէնի ուրուականը ։

Իսկ երբ այս չարեաց աղբիւրը կը
հետապնեն , կը նշմարեն ակներեւ , որ
այս ամենը սգիտութենէ եւ անկրթ
թութենէ յառաջացած են և մարդաց
ու ազգաց փոխադարձ պարտուց ան
կատարութենէն ։ Վասն զի , ամեն ան
հաս պարտք ունի իւր արդիւն օգնե
լու , և իւրաքանչիւր ազգ պարտք ու
նի մարդկութեան օգնելու ։

Որովհետեւ , ինչպէս անհատները
ազգութեան սնդամ են , նոյնպէս և
իւրաքանչիւր ազգ սնդամ է հանուր
մարդկութեան ։ Ինչպէս ամեն անհատ
պարտական է իւր ազգի իրաւունքը
և արդարութիւնը պաշտպանել , նոյն
պէս ամեն ազգ պարտական է ազգաց
իրաւունքը վերականգնել , եթէ յա
փշտակուած են ։ Վասն զի , իրաւունք
պաշտպանել կը նշանակէ հանուր
մարդկութեան բարերարելը ։ Վերա
տես Վարդանի մէջ , Հոնիգսոմ թեր
մոփիլէի , Թեմիստոկլէս , Սալամինի և
Վարդան Հաւարչանի մէջ , հայրենի ի
րաւանց համար պատերազմելով կը
պատերազմէին մարդկային ազգի ու
պագայի համար ։ Այս ազգը , որ ուն
տարբերութեամբ կը նայի իր գրացի
ազգի ճիշմանը և հարստահարութեան
վրայ , նա ինքը իր համար փոս կը փորէ
ուր անպատշաճ օր մի պիտի թաղուի
Իսկ այն ազգը , որ ինքը արդէն իւր
օգտի համար անտարբեր է , նա մի փր
տած մորմին է մարդկութեան մէջ ,
որ աւելի լաւ է չորս կողմը պատ քա
շել , քան թէ թաղուէ որ իւր հոտը
տարածուի և ուրիշները ևս մահացնէ ։
Թէ ինչու մեր նիւթէն հեռանալով
այս ազգաց համեմատութիւնները յա
ռաջ կը բերենք , անպահով եմք , որ մի
տողիւր ընթերցողները կը հասկանան
մեր նպատակը ։ Սեր նպատակը ոյն
քան տրամաբանել չէ , որքան ջերմու
ցնել վասն զի մեր առարկան Վէրն է ,
որ ջերմութեամբ զգալի կը լինի , քան
թէ տրամաբանութեամբ ։ Ազգաց
պարտուց և վիճակի վրայ խօսելով
կամիմք ցոյց տալ հայրենասիրի զգաց
ման ամենավերին կէտը , և պատկերա
ցնել թէ ինչ ծանր վիճակութեան
տակ է նորա փափուկ սիրտը , երբ սըր
տին համապատասխան չէ իւր հայրե
նեաց և հայրենակցաց վիճակը ։

« Լ՛յն հայրենասէր սիրտը, այն ազգասէր թափանցիկ աչքը, որ կը դգայեւ կը տեսնէ թէ իւր ազգը ոչ միայն ընդհանուր մարդկութեան օգնելու կարողութիւն չունի, այլ և իրօքին անդամ անասորքեր է, և ազգաց մէջ խեղաթիւր անդամալոյծ մի համարուած է: Լ՛յն սիրտը, որ գըրկած ունի իւր հայրենիքը, իւր բոլոր ազգը և նորա վիշտն ու տառապանքը, այն սրտի նման ծանր բան չըկայ աշխարհիս վրայ: Դ՛ր ոչ իշխանական խղճախճանութեամբ մէջ թրախուժիւն ունի, և ոչ թափառարական հանդիսից ժամանակ բերկրանք: « Գնդէր՝ արուած և տխուր են երեսք քո, և հարցնէ Լ՛րառչէս Պարոնի թագաւորը իւր տակառարեւոյն Նեմի խորոյնցայն: — « Դ՛ր ոչ արուած և տխուր լիցին երեսք իմ, կը պատառ խանէ Նեմի, վասն զի քաղաքն եւ տուն հօր իմց անասպատէ և դրունքն ազականեալ ՚ի հրոյ: Ի՛նչ է արեմն բողձանքդ, վերապին կը հարցնէ թագաւորն: Նեմի սիրտը կը բարախի, միտքը կը յուզի, կը գողգողայ սաստիկ այլալութենէն, և կը խնդրէ իւր հայրենիքը դառնալ, որ թէպէտ աւերուած ու այրուած էր, բայց քաղաք էր իւր համար: Կը որաղատէ Նեմի: « Տէր, եթէ եգիտ ծառայ քո շնորհաս առաջի երեսաց քո և կամիս՝ յըղեա զիս ի Հրէաստան, ի քաղաքս յիշատակարանաց հայրն իմցոյ: և երբ կը կատարուի խնդիրը, կարծես թէ ծանր տրտմութեան ճովեցուցիւ ապառաժ վէմը կը յնդի կուրծքի վրայէն իբրեւ ամենաթեթեւ գտրոյն: Լ՛յն հայրենասէրը, որ կը տեսնէ իւր հայրենիքը աւերակ, քաղաքները հիմնայատակ, նուիրտիան տաճարները փլեւալ, նախահարց գերեզմանները կոխան օտարաց, և յիշատակարանները

որ ու փառքը եղծուած, միթէ չաղաքակէր խորին թախմութեամբ, ինչպէս Նեմին: « Դ՛ր ոչ արուած և տխուր լիցին երեսք իմ, վասն զի քաղաքն և տուն հօր իմց անասպատէ, և դրունքն ազականեալ ՚ի հրոյ: »

Լ՛յն սրտացած ազգասէրը, որ լլաւ և բարոյականութիւն կը քարոզէ և աւերտեսաց երկիր տա ազատութիւն կ'աղաղակէ, և կը տեսնէ որ իւր ժողովուրդը գարձեալ գերութիւն ու Վգիպատու կը սիրէ և բռնակրութեան տխաւարի կը փախալի, ջանկալով ձի և ջորէ լինել քան թէ մարդ: այն առհնապեալ ազգասէրը ի՛նչպէս չը կրկնէր, « Տէր, եթէ թողուս զմեզս ժողովրդ գեան իմց, թող, ապա թէ ոչ ջնջեալիս ՚ի գաղութենէ կենացոյ: »

Լ՛յն ազգասէրը, որ կը տեսնէ իւր եղբարքը և ազգականքը մոլորուած ոչ խարնեւա նման ցրուած, անտուն անօգնական, ընտանեկան և հայրենական միութարութենէ զրուած, մոխիրը իրենց համար հայ գարձած, և իրենց բմպելին քրտամբք և տրտաւաք խառնուած, յերկրէ երկիր թափառական, իրենց անուեր և յիշատակը մոռցած, այն վշտալարաբա ազգասէրը ինչպէս չուխտէր, « Լ՛խալիք խնդրէք նզով լինիլ ՚ի Բրիտանի վասն ազգականաց իմց և եղբարց: »

Լ՛յն ժողովրդասէրը, որ կը տեսնէ թէ իւր ժողովուրդը գտնէ այնչափ չը սիրէր իրաւունքը, արդարութիւնը և ազատութիւնը, որչափ մեղկը կը սիրէ հաւնձը, արուեստաւորը՝ օրական հացը, վաճառականը՝ հարտութիւնը, նաւաստին հանգստութիւնը և զինուորը՝ փառքը, որ գտնէ նիւթահանի չափ չը մտածէր իւր բաղոյական արժանաւորութեան վրայ: այլ տեսակ մի անասնական ու բռնական կեանք կը վարէ, կը հարկանեն չըգտար, կը

չարժեն՝ չը շարժիր, աչք ունի՝ չը տեսնէր, և ականջ ունի չը լսէր, քիչ կուրող է ուխտել այս ամենը տեսնող և զգացող ժողովուրդասէրը, եթէ ոչ իւր գոյքը և կեանքը զոհել, միայն թէ իւր ժողովուրդը զարթնու, կենդանանայ և իրեն ամրոց ապրի մարդկութեան մէջ:

Այն ազգասէրը, որ կը տեսնէ իւր ազգային մարմինը տկար և գանձաթանկ վէրքերը հագած որպէս զգեստ, կենդանաբար փայլը աչքերէն շլճած եւ ծռակները կթուցեալ, միթէ չհարցընէր. — արդեօք այս իմ մարմինն է և պատկերը, արդեօք այս վէրքերն փաթաթող ձեռք չը կայ. արդեօք այս շլճած տեսութեանը ըյտ տուող չը կայ. արդեօք միշտ ծարաւ ժամանակ կը լսուի և քայտիս պիտի արբուցանեն: Այ, եթէ այսպէս է, կ'ուխտեմ նոր վուլ, կ'ուխտեմ զահուլ, և թող ապրի այս առաւայեալը:

Այն ազգասէրը, որ կը տեսնէ ամէնօր հազարաւոր քրոնթաթոր բեռնակիրներ, որոց կեանքը ստուերի նման կ'անցնի, կը տեսնէ հարիւրաւոր բնաւորներ, որոնք առաւայանայ մէջ կը հեծեն և կը մաշին. կը տեսնէ հազարաւոր մանուկներ, անպատասպարան անուամուկներ, որոնք թշուառութեան մէջ կ'անձին, թշուառութեան մէջ կը թաւաւան, ծառայ կը ծնանին, ծառայ կը մեռանին. երբ իւր միլիոնաւոր ազգակցաց այս տխուր պատկերը կը տեսնէ և կը զննէ, քիչպէս կարէ չը մղկտալ և չը զաղակել. «Այն ապաքեն մարմինք եղբարց մերոց մարմինք մեր են, և որդիք նոցա՝ որդիք մեր. և արդ՝ ընդէր տուաք զորդիս մեր ՚ի ծառայութիւն, և դստերք մեր վարեալ են ՚ի բռնութիւն»: (Եկեմ. Ե. 5):

Այն հայրենասէրը, երբ կը տեսնէ մանուսանդ, որ թէ գոտարներէն,

և Թէ՛ իր ազգակիցներու մէջ կան մարդիկ՝ որոնք ժողովուրդի տառապանաց ժամանակ հանգիստ են, որոնք ժողովուրդի սղաւառ ժամանակ իւրենք կը ծիծաղին, որոնք փոխանակ ժողովուրդը տառապանաց սղճէն հանելու՝ աւելի կը խորատուզեն, որոնք ազգի վերաւոր դասները կը գիշեն, և այն բարձրութեան վրայ իրենց աթոռը կը գնին, այն հայրենասէրը, որ կը գիտէ թէ այն օրինակ որդուք կան, որոնք ազգային վերաւոր մարմինը կը կրծեն և արիւնը կը ծծեն, որոց աչքը արտասուք չունի և սիրտը պողպատ է, որոնք իրենց անձին կը զոհեն հազարաւոր եղբայրներ. ճշմարիտ կ'ասեմ, որ այս ազգասպանութեան ահաւել տեսարանը նկատող ազգասէրը կենդանի զոհ մի է, որ համապարկ կը տուչորի և կը ճենձերի արտով մոռածութեամբ և անպատուութեամբ:

Այսպէս ահա, երբ քիտոր, արտասուք, մերկութիւնը, ստրկութիւնը և տգիտութիւնը բաժին են հայրենակցաց, հայրենասիրի բաժինն է նոյս, նորա ուխտն է նոյս, անձին իւր եղբարց իրաւանց, բարօրութեան և կենդանութեան համար: Այս է ազգասէրներու ուխտը, և այսպէս՝ ազգի սէրը կը վառէ և կը սպառէ նոցա կեանքը, ինչպէս այն նուիրական հուրը, որ ի հնումն կ'այրէր զոհը և ողջակէզը: Այս ուխտն էր մեր բլնաբանը, այս թող լինի և մեր նշանաբանը. «Աւխտեք խնդրէի ես իսկ ինքնին նոյս լինիլ ՚ի Քրիստոսէ վտան եղբարց իմոց և ազգականաց ըստ մարմնոց»:

Գ. Մարտիրոսեան: